

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТ

БЕРЕЗОВСЬКА Каріна Іллінічна

УДК 347.633(477):054.6

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН
УСИНОВЛЕННЯ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України
ТОКАРЧУК Людмила Михайлівна,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін,
заступник декана економіко-правового факультету
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова
Міністерства освіти і науки України

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
КІЗЛОВА Олена Сергіївна,
завідувач кафедри цивільного
та господарського права і процесу
Міжнародного гуманітарного університету;

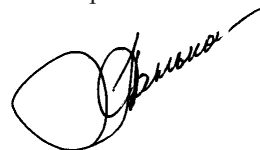
кандидат юридичних наук
МОРОЗОВА Стелла Євгенівна,
науковий консультант відділу забезпечення
діяльності голови та заступника голови
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного суду

Захист відбудеться «16» травня 2019 року о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.136.01 Міжнародного гуманітарного університету за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 33 (зал засідань).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Міжнародного гуманітарного університету за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 33.

Автореферат розіслано «13» квітня 2019 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Д. Г. Манько

Актуальність теми. Вітчизняне законодавство передбачає можливість усиновлення дітей-громадян України громадянами України, які проживають за її межами, та іноземними громадянами, і до 11 липня 2011 р. було дозволено усиновлення особами без громадянства.

Звернення до фактів доводить, що в Україні показник кількості дітей, які залишились без батьківського піклування, є досить високим. За даними Держкомстату в Україні загальна кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, станом на кінець 2007 р. становила 102 924 особи, а станом на кінець 2017 р. – 70 240 осіб. Водночас практика усиновлення українських дітей іноземними громадянами не набула значного поширення. За останні роки кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які були усиновлені іноземцями, стає все меншою. Так, у 2007 р. була усиновлена 1701 дитина згаданих категорій, у 2017 р. – 323 дитини.

Такий стан зумовлений передусім недосконалістю чинного законодавства, неоднаковою практикою його застосування органами державної влади. Усиновлення українських дітей іноземцями покликано вирішити таку серйозну проблему, як безпритульність та сирітство дітей, запобігати випадкам викрадення, торгівлі та незаконного постачання дітей, а тому законодавство України, що врегулює цю сферу суспільних відносин, його розуміння і тлумачення мають бути бездоганними.

Крім цього, в Україні значними залишаються соціальні проблеми – втрата сімейних цінностей, відмова від здорового способу життя, безробіття, що призводять до бідності сімей, бездоглядності та жебрацтва дітей. Як наслідок – діти позбавлені можливості проживати і виховуватися в сім'ї, нормально харчуватися, отримувати належну освіту тощо. Занепокоєння також викликає становище дітей, які перебувають під опікою спеціальних державних закладів, що не в змозі забезпечити дітям повноцінне виховання, духовний, моральний та фізичний розвиток, а іноді навіть харчування.

Ці та інші соціально-економічні причини, які призводять до зниження рівня життя населення України, стають підставою того, що закріплений законодавством пріоритет усиновлювачів-громадян України перед іноземними громадянами не реалізується повною мірою.

Окремі питання правовідносин з усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами раніше висвітлювалися в дисертаційних дослідженнях Л.М. Зілковської «Правове регулювання усиновлення в Україні» (2002 р.), О.О. Грабовської «Особливості судочинства в справах про усиновлення (удочеріння) іноземними громадянами дітей, які проживають на території України» (2005 р.), Т.А. Стоянової «Процесуальні особливості розгляду справ про усиновлення громадянами

Україні» (2009 р.), Н.П. Косенко «Усиновлення як інститут сімейного права» (2014 р.), С.С. Журило «Цивільно-правове регулювання усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами» (2015 р.), О.В. Мельник «Особисті немайнові права дитини при усиновленні за законодавством України та окремих зарубіжних країн» (2016 р.). Згадані та інші дослідження не вичерпують проблематики, а тому багато питань усиновлення й надалі залишаються спірними, а систематичні зміни і доповнення законодавства, мінливість практики і необхідність запровадження імплементаційного і гармонізаційного процесів, потребують додаткового вивчення питання усиновлення з іноземним елементом.

Під час роботи над дисертацією опрацьовано праці класиків цивілістики, сучасних вітчизняних і зарубіжних фахівців у сфері приватного права, зокрема: Д.І. Азаревича, Й.В. Гессена, Д.Д. Грімма, О.І. Загоровського, Д.І. Мейєра, С.В. Пахмана, К.П. Побєдоносцева, В.І. Синайського, Г.Ф. Шершеневича; О.М. Белякової, Є.М. Ворожейкіна, Н.М. Єршової, О.Й. Пергамент, Г.К. Матвєєва, О.М. Нечасвої, В.О. Рясенцева; М.В. Антокольської, Д.В. Бобрової, В.І. Борисової, В.А. Ваграса, В.С. Гопанчука, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, І.В. Жилінкової, І.О. Ізарової, О.С. Кізлової, Н.В. Лєтової, Р.А. Майданика, Л.Ю. Міхеєвої, С.О. Муратової, О.А. Пушкіна, З.В. Ромовської, О.М. Соловйова, Р.О. Стефанчука, Л.М. Токарчук (Зілковської), В.І. Труби, С.Я. Фурси, Є.О. Харитонова, Г.В. Чурпіти, Я.М. Шевченко.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведено упродовж 2011–2017 років в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри цивільно-правових дисциплін економіко-правового факультету за темою «Приватно-правове регулювання суспільних відносин: традиції, сучасність, перспективи» (номер держ. реєстр. 0113U002740).

Тема дисертації відповідає Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленому Постановою Верховної Ради України від 04 червня 2015 р. № 509-VIII.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є вивчення особливостей усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами, особами без громадянства та іноземцями, виявлення найбільш дискусійних і невіршених питань законодавчого і практичного змісту, визначення й обґрунтування найважливіших напрямків удосконалення правових норм, присвячених усиновленню з іноземним елементом.

Мета наукового дослідження зумовила вирішення таких завдань:

- охарактеризувати генезис усиновлення в праві та юридичній науці;
- визначити місце в системі законодавства норм, що врегульовують відносини усиновлення з іноземним елементом;

- розкрити сутність та сформулювати дефініцію поняття «усиновлення з іноземним елементом»;

- визначити коло суб'єктів правовідносин усиновлення з іноземним елементом;

- дослідити умови і порядок усиновлення з іноземним елементом, за яких усиновлення відповідає найвищим інтересам дитини;

- визначити механізми охорони і захисту прав та інтересів дітей, усиновлених іноземними громадянами та громадянами України, які проживають за її межами;

- визначити ступінь відповідності національного законодавства України міжнародно-правовим актам у сфері усиновлення;

- обґрунтувати переваги здійснення усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами, особами без громадянства та громадянами України, які проживають за її межами, у судовому порядку перед адміністративним;

- виробити пропозиції з удосконалення законодавства, що регулює відносини з усиновлення.

Об'єктом дослідження є сукупність правових відносин у сфері усиновлення.

Предметом дослідження є особливості правового регулювання відносин усиновлення з іноземним елементом.

Методи дослідження обрані з урахуванням визначених у роботі мети та завдань, зважаючи на об'єкт та предмет дослідження.

У роботі використовувалися загальні та спеціальні методи наукового пізнання.

Серед загальних методів наукового пізнання використовувалися: діалектичний – для визначення взаємозв'язку юридичних норм, що врегульовують відносини усиновлення, закономірності розвитку юридичних норм і наукових поглядів щодо правовідносин усиновлення; формально-логічний та системно-структурний – для виявлення зв'язку засади пріоритету сімейного виховання дитини та усиновлення як форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, виокремлення норм про усиновлення з іноземним елементом від загальних правових норм про усиновлення, вивчення їх місця та співвідношення, виявлення змісту й ознак усиновлення з іноземним елементом, формування таких понять, як «відносини усиновлення з іноземним елементом», «найвищі інтереси дитини», для формулювання пропозицій із удосконалення законодавства (розділи 1, 2, 3).

Серед спеціальних методів пізнання правових явищ застосовувалися: історико-правовий метод, що дозволило прослідкувати в часі розвиток правового інституту усиновлення, зокрема й усиновлення з іноземним елементом, становлення та удосконалення законодавчої регламентації відносин з усиновлення (розділ 1); порівняльно-правовий метод –

для порівняння стану теоретичних досліджень з законодавчою та правозастосовною практикою, з метою порівняння правового регулювання усиновлення з іноземним елементом за законодавством України та зарубіжних країн (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2, 3.3); статистичний метод – під час узагальнення судової та адміністративної практики, з'ясування кількості усиновлень тощо (підрозділ 2.2, 3.1). Методом моделювання послуговувалися для моделювання ситуацій під час дослідження процедур усиновлення з іноземним елементом з врахуванням потреб в удосконаленні правового регулювання відносин усиновлення (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2, 3.3). Метод вибіркового опитування (тестування у неформальних ситуаціях) застосовувався для виявлення причин, з яких особи звертаються до усиновлення, а також тих, з яких особи вимагають розгляду справи в закритому судовому засіданні тощо (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1).

Емпіричну базу наукового дослідження становлять: статистичні спостереження за період 2010–2017 років, результати опитування практичних працівників (суддів, адвокатів, працівників прокуратури, соціальних служб) на території Одеської області, аналіз матеріалів цивільних справ (відкритих цивільних проваджень, які розглядалися за правилами глави 5 розділу IV ЦПК України), а також судових рішень, розміщених у ЄДРСР за період 2012–2018 років; судова практика Європейського суду з прав людини з досліджуваних правовідносин.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших в Україні монографічним дослідженням проблем усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами, особами без громадянства та громадянами України, які проживають за кордоном, спрямованим на розв'язання наукового завдання – законодавчого забезпечення прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під час їх усиновлення, охорони і захисту прав та інтересів усиновлених дітей.

Наукова новизна одержаних результатів конкретизується в теоретичних положеннях та висновках, найважливішими з яких є такі:

уперше:

пропонується розглядати усиновлення з іноземним елементом як субінститут інституту усиновлення. Усиновлення з іноземним елементом як субінститут – це сукупність юридичних норм, що врегульовують відносини між громадянином України та іноземною особою (особою без громадянства, громадянином України, який проживає за її межами), які виникають у зв'язку з прийняттям в сім'ю дитини на правах дочки чи сина;

сформульовано поняття правових відносин усиновлення з іноземним елементом. Під правовими відносинами усиновлення з іноземним елементом слід розуміти врегульовані правом відносини з прийняття в сім'ю дитини на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення

суду, в консульській установі або дипломатичному представництві України, учасниками яких є дитина-громадянин України та громадянин України, який проживає за межами України, іноземець або особа без громадянства;

обґрунтовано, що вживання терміну «усиновлення з іноземним елементом» охоплює відносини, одним із учасників яких, окрім дитини-громадянина України, є громадянин України, який проживає за її межами, або іноземець чи особа без громадянства;

запропоновано внести зміни до законодавства, якими виключити повноваження консульських установ та дипломатичних представництв України зі здійснення усиновлення. Надання таких повноважень закордонним дипломатичним установам суперечить загальним принципам здійснення усиновлення у судовому порядку, а також конституційним засадам здійснення правосуддя в Україні. Доводиться необхідність залишення за консульськими установами та дипломатичними представництвами України функцій з контролю за умовами проживання та станом здоров'я усиновлених дітей-громадян України, які проживають за межами України;

визначено відмінності між припиненням усиновлення шляхом його скасування та припиненням усиновлення шляхом визнання його недійсним, які полягають, по-перше, у підставах припинення, по-друге, у правових наслідках, які тягне за собою кожен із видів припинення усиновлення, по-третє, у визначенні власне моменту припинення усиновлення. Під визнанням усиновлення недійсним слід розуміти визнання відносин неіснуючими шляхом скасування рішення суду про усиновлення з моменту набрання ним законної сили на тій підставі, що воно винесене з порушенням вимог, встановлених законодавством про усиновлення. Під скасуванням усиновлення слід розуміти припинення на майбутнє відносин, що виникли з моменту усиновлення, з метою захисту прав та інтересів дитини шляхом винесення рішення суду про скасування усиновлення;

удосконалено:

положення про те, що за своєю правовою природою правовідносини з усиновлення з іноземним елементом є приватноправовими (сімейно-правовими), органи державної влади та місцевого самоврядування надають таким відносинам ознаки публічної достовірності;

обґрунтування необхідності внесення змін до ст. 227 СК України, якими встановити, що усиновлювач-іноземець не має права приховувати факт усиновлення від дитини-громадянина України, яка ним усиновлена, з одночасним збереженням норми про те, що такий усиновлювач має право вимагати нерозголошення цієї інформації особами, яким у зв'язку з виконанням службових обов'язків стала відома інформація щодо усиновлення;

висновок про те, що усиновлення дитини, яка є громадянином України, іноземною особою або особою без громадянства має бути нетасмним безумовно;

обґрунтування пропозиції про те, що усиновлення має провадитися з максимальним урахуванням найвищих інтересів дитини та з дотриманням її основних прав, для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя;

дістали подальшого розвитку:

пропозиція про необхідність приєднання України до Гаазької конвенції від 29 травня 1993 р. про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення;

положення про те, що чинні процедури здійснення усиновлення різняться залежно від правового статусу дитини, яку усиновлюють, і від місця проживання такої дитини;

висновок, що непопулярність такої форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як усиновлення іноземцями, зумовлюється недосконалістю вітчизняного законодавства, відсутністю гармонізаційних процесів у сфері усиновлення дітей-громадян України іноземцями з міжнародними нормативно-правовими актами, а також нестабільною політико-соціальною ситуацією в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання в подальших теоретичних дослідженнях проблем у сфері усиновлення з іноземним елементом; у правотворчій діяльності для удосконалення сімейного законодавства; у практиці правозастосування з метою тлумачення законодавства органами опіки та піклування, судом, співробітниками дипломатичних представництв та консульств; у навчальному процесі при викладанні та під час вивчення дисциплін «Сімейне право» та «Міжнародне приватне право», при підготовці підручників, посібників та методичних рекомендацій з питань сімейного права та міжнародного приватного права.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження були оприлюднені на Міжнародній науково-практичній конференції «Перші юридичні диспути пам'яті Є.В. Васьковського» (м. Одеса, 15–16 квітня 2011 р.); Міжнародній науковій конференції «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18–19 листопада 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Другі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського» (м. Одеса, 19–20 квітня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції ім. Ю.С. Червоного «Актуальні проблеми цивільного права та процесу» (м. Одеса, 13 грудня 2012 р.); Науково-практичному круглому столі «Цивільно-правова відповідальність: теорія та практика застосування» (м. Одеса, 7 жовтня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Четверті юридичні диспути пам'яті Є.В. Васьковського» (м. Одеса,

16 травня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій ювілею академіка С.В. Ківалова «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.); Інтернет-конференції «Речові права в праві та законодавстві: розвиток і сьогодення» (м. Одеса, 27 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Шості юридичні диспути з актуальних проблем права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського» (м. Одеса, 20–21 травня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у 17 наукових публікаціях, з яких 6 статей опубліковано у фахових періодичних виданнях України, 1 – в іноземному фаховому виданні та оприлюднено у тезах 10 доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою та завданням дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг рукопису становить 252 сторінки друкованого тексту, у тому числі 32 сторінки – список використаних джерел, який охоплює 262 найменування, додатки на 5 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено його зв'язок з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано основні методи, за допомогою яких здійснювалось дослідження, сформульовано положення наукової новизни та висновки, які виносяться на захист, зазначено про практичне значення отриманих результатів та їх апробацію.

Розділ 1 «Розвиток наукової думки і законодавства щодо усиновлення дітей іноземними громадянами, особами без громадянства та громадянами України, які проживають за її межами» складається з двох підрозділів, в яких розглядається ступінь розробленості теми і джерельна база з теми дослідження.

У **підрозділі 1.1 «Огляд наукових досліджень праввідносин з усиновлення»** аналізується ступінь дослідженості проблеми усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами, особами без громадянства та громадянами України, які проживають за її межами, наводиться характеристика джерельної бази. Автором досліджено праці класиків цивілістики дореволюційного періоду, які заклали фундамент для майбутніх досліджень проблем приватного права, зокрема й усиновлення.

Аналіз становлення і розвитку інституту усиновлення дав авторові змогу дійти висновку, що цей інститут сімейного права як правове явище є своєрідною трансформацією інституту опіки над дітьми за римським

правом, встановлення якої здебільшого мотивувалося необхідністю збереження майна.

Надано коротку характеристику публікацій радянських дослідників з питань усиновлення дітей-громадян СРСР іноземцями (І.К. Городецької, Г.К. Матвєєва). У радянський період відбулась трансформація розуміння усиновлення – від повного заперечення усиновлення як буржуазного, ворожого соціалістичному суспільству інституту і надання переваги громадському, інтернатному вихованню радянських дітей до надання значення усиновленню як можливості забезпечення подружжя природним правом бути батьками, і як забезпечення можливості дітям-сиротам зростати та виховуватися в нормальній, повній сім'ї. Ці ідеї радянські науковці визначали як спільні в усиновленні дітей громадянами СРСР й іноземними громадянами, хоча більшою мірою приділяли увагу вивченню правовідносин усиновлення, учасники яких, діти і усиновлювачі, були громадянами СРСР.

Автором доводиться, що усиновлення, як будь-яке інше правове явище, перебуває у стані постійного розвитку, а рівень інтенсивності наукового інтересу до проблем усиновлення зростає у період внесення змін до законодавства. Автором надано коротку характеристику досліджень питань усиновлення, які проводилися в Україні (Л.М. Зілковською, Н.П. Косенко, Т.А. Стояною, С.С. Журилом, О.В. Мельник, О.О. Грабовською, М.В. Логвіною та інш.).

Підрозділ 1.2 «Розвиток законодавства про усиновлення дітей іноземними громадянами та особами без громадянства» присвячено вивченню основних етапів становлення та розвитку законодавства щодо врегулювання відносин усиновлення з часів Київської Русі до проголошення незалежності України. Автор піддає критиці твердження І.В. Ковальчук про визначення етапів розвитку усиновлення, закріплену в законодавчих актах, щодо її відповідності європейським традиціям) і пропозицію С.С. Журила визначати етапи розвитку законодавства у часі (дореволюційний – до 1917 р., радянський – з 1917 р. до 2003 р., та сучасний – з 01.01.2004 р. до теперішнього часу). Аналізуючи історичні правові пам'ятки та сучасні законодавчі джерела, автор доводить, що досліджуючи історію правового регулювання усиновлення на усіх територіях нашої держави в межах існуючого кордону України, складно визначити загальні для України критерії періодизації розвитку законодавства про усиновлення. Спостерігаються певні особливості правового регулювання сімейних правовідносин, зокрема й усиновлення, на територіях, що були у складі Російської Імперії, зокрема, прибалтійських республік, окремих губерній Малоросії від інших складових, на територіях Галичини і Буковини від інших складових тодішньої Австрійської Імперії.

Особливістю сучасної генези нормативно-правового регулювання усиновлення є те, що періоди активного вдосконалення законодавства про усиновлення не пов'язані ні з історико-політичними подіями, що відбувалися в Україні, ні з датами ухвалення законодавчих актів чи часом набрання ними чинності.

Новітній період законодавчого регулювання усиновлення з іноземним елементом було започатковано Основами цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік від 31 травня 1991 року, які створили юридичні засади вищого рівня правового регулювання усиновлення, розвинуті в КпШС УРСР в часи розпаду колишньої союзної держави. Ці засади завдали багато шкоди тим, що зробили усиновлення дітей іноземцями мало врегульованим, а тому й безконтрольним. Їх дію було призупинено у 1994 р. шляхом запровадження мораторію на усиновлення іноземцями. Це призупинення було анульовано у 1996 р. у зв'язку зі зміною норм КпШС УРСР в частині усиновлення іноземцями та особами без громадянства та запроваджено більш чітке врегулювання процедури усиновлення.

Колізійні норми СК України про усиновлення з іноземним елементом також неодноразово зазнавали змін, спочатку у зв'язку із прийняттям Закону України «Про міжнародне приватне право», потім – через встановлення заборони бути усиновлювачами особам без громадянства.

Вивчення закономірностей формування колізійних норм про усиновлення, наукових підходів до періодизації регулювання правовідносин усиновлення з іноземним елементом, дає змогу зробити висновок, що у доктрині приватного права найбільших розбіжностей набуло питання періодизації правового регулювання усиновлення з іноземним елементом.

Розділ 2 «Усиновлення з іноземним елементом: проблеми міжгалузевого регулювання» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Загальна характеристика інституту усиновлення» наведено результати дослідження правового інституту усиновлення, обґрунтовано місце усиновлення з іноземним елементом в системі законодавства.

На підставі вивчення думок науковців щодо поняття усиновлення як частини системи законодавства зроблено висновок про те, що усиновлення є міжгалузевим інститутом, ядром якого є норми сімейного законодавства. Аналіз норм інших галузей законодавства щодо усиновлення доводить їх підпорядкованість нормам сімейного. І лише у їх взаємозв'язку досягається результат – встановлення власне юридичного факту усиновлення. З огляду на певну відокремленість норм про усиновлення з іноземним елементом та їх особливості зроблено висновок про те, що усиновлення з іноземним елементом є субінститутом інституту усиновлення.

Автором виявлено неоднакове розуміння правової природи усиновлення, поняття усиновлення загалом і усиновлення з іноземним

елементом. Доводиться, що за своєю правовою природою правовідносини з усиновлення з іноземним елементом є приватноправовими (сімейно-правовими). На підставі аналізу поняття «усиновлення», які наведені у науковій літературі, зроблено висновок, що вони є загальними, можливими для використання при позначенні відносин з усиновлення, учасниками яких передусім є громадяни України, і не враховують специфіку правовідносин усиновлення з іноземним елементом. З метою забезпечення уніфікованого підходу щодо наукового і практичного позначення явищ у сфері усиновлення за участю іноземців, осіб без громадянства, громадян України, які проживають за її межами, обґрунтовано необхідність застосовувати термін «відносини усиновлення з іноземним елементом».

Наводяться аргументи на користь застосування терміна «усиновлення з іноземним елементом» на підставі визначення поняття «усиновлення» у СК України та вивчення ознак поняття «іноземний елемент» за Законом України «Про міжнародне приватне право», а також аналізу сприйняття поняття «іноземний елемент» у науці міжнародного приватного права. Виходячи з предмета нашого дослідження, відносини усиновлення дітей-громадян України громадянами України, які проживають за її межами, іноземними громадянами та особами без громадянства, ми обираємо таку форму іноземного елемента, передбачену у ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право»: хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства. Вживання терміна «усиновлення з іноземним елементом» відповідає сутності приватноправових відносин міжнародного приватного права у сфері усиновлення. На підставі дослідженого сформульоване власне розуміння поняття «усиновлення з іноземним елементом».

У підрозділі 2.2 «Учасники правовідносин з усиновлення» характеризуються суб'єкти правовідносин усиновлення з іноземним елементом, аналізуються вимоги до кандидатів в усиновлювачі, визначаються основні причини звернення осіб до усиновлення дітей.

Зазначається, що правовідносини усиновлення з іноземним елементом є одними із найскладніших, зокрема, через особливий суб'єктний склад, який зумовлює суттєві особливості їх змісту, порядку виникнення і припинення, відмінні від усиновлення дітей-громадян України громадянами України, які проживають на її території.

Автор пропонує відрізнити учасників правових відносин зі здійснення усиновлення від учасників правових відносин із усиновлення, що відбулося, кожен з яких має відповідні права і обов'язки, аналізує зміст їх правосуб'єктності, систематизує вимоги, що висувуються до кандидатів в усиновлювачі.

Додатково аргументовано необхідність уникнення описаної С.С. Журилом суперечності між нормами СК України, якими з 2011 р.

не передбачено усиновлення особами без громадянства, і норм ч. 1 ст. 69 Закону України «Про міжнародне приватне право», якими передбачена така можливість. Однак на відміну від його пропозиції про повну заборону усиновлення особами без громадянства, ми обстоюємо думку, що це суперечитиме конституційним засадам рівності прав іноземних громадян і осіб без громадянства та громадян України, а також Конвенції про статус апатридів від 28 вересня 1954 р., до якої Україна приєдналася у 2013 р. Замість заборони бути усиновлювачами особам без громадянства обґрунтовується пропозиція зробити суворішими правила щодо контролю над усиновлювачами-апатридами.

У підрозділі 2.3 «Адміністративні та цивільно-процесуальні аспекти здійснення усиновлення» визначається правовий статус органів державної влади та місцевого самоврядування у відносинах усиновлення. Доводиться, що такі органи не є учасниками приватноправових відносин усиновлення. Кандидати в усиновлювачі, усиновлювач і дитина не мають рівних прав і обов'язків з іншими суб'єктами і беруть участь у відносинах усиновлення у встановленій законом формі. Як юридичні особи публічного права вони наділені публічно-владними функціями. Ці функції виконуються відповідно до покладених на них компетенцій щодо визначення відповідності документів кандидата в усиновлювачі законодавчим вимогам, визнання факту здійснення усиновлення, підтвердження надання особам статусу усиновлювача і усиновленого тощо.

Обґрунтовується необхідність заборонити усиновлювати дітей-громадян України в адміністративному порядку. Наголошується на суперечливих положеннях ст. 282 СК України, якою передбачається здійснення усиновлення дітей-громадян України громадянином України (абз. 1 ч. 1 ст. 282) та особою, яка не є громадянином України (абз. 2 ч. 1 ст. 282) в закордонних дипломатичних установах України. Здійснюючи усиновлення, такі установи виконують невластиві їм функції і повноваження, перебираючи на себе функції суду, що суперечить конституційним засадам здійснення правосуддя в Україні.

Звертається увага на те, що редакція положень абз. 2 ч. 1 ст. 282 СК України, яка передбачає можливість здійснення усиновлення особою, яка не є громадянином України, дає можливість усиновлювати дітей не тільки іноземцям, а й апатридам та біпатридам.

Розділ 3 «Проблеми здійснення і припинення усиновлення з іноземним елементом» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Проблеми дотримання найвищих інтересів дитини при усиновленні» аналізуються поняття «інтереси дитини» і «найвищі інтереси дитини» стосовно усиновлення, викладаються проблемні питання дотримання умов усиновлення у контексті принципу забезпечення найвищих інтересів дитини при усиновленні, зокрема,

щодо збереження таємниці усиновлення. Доводиться, що ст. 227 СК України потребує змін, якими слід встановити, що усиновлювач-іноземець не має права приховувати факт усиновлення від дитини, яка ним усиновлена. Водночас норма про те, що усиновлювач має право вимагати нерозголошення цієї інформації особами, яким у зв'язку з виконанням службових обов'язків стала відома інформація щодо усиновлення, має залишатися незмінною.

У підрозділі 3.2 «Припинення усиновлення» розглядаються правові проблеми припинення усиновлення шляхом його скасування та визнання недійсним. Доводиться, що скасування та визнання недійсним є способами захисту сімейних прав та інтересів, передбачених ч. 3 ст. 18 СК України. Обґрунтовується твердження про те, що гарантії захисту прав дітей, усиновлених іноземцями, особами без громадянства та громадянами України, які проживають за її межами, залежать, крім правильності встановлення усиновлення, також і від можливості припинити такі відносини.

У підрозділі 3.3 «Уніфікація і гармонізація правових норм у сфері усиновлення з іноземним елементом» розглянуто позитивні напрацювання і труднощі процесів уніфікації і гармонізації національного права у сфері регулювання відносин усиновлення з іноземним елементом. Зроблено висновок, що використання уніфікації і гармонізації права для інтеграції України у ЄС у сфері регулювання відносин усиновлення повинно мати на меті дотримання найвищих інтересів дитини для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя. Визначено важливість застосування судової практики ЄСПЛ для гармонізації національного законодавства України та удосконалення правозастосовної практики.

Наводяться додаткові аргументи на користь приєднання України до Конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 р.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** узагальнено нові науково обґрунтовані результати проведеного здобувачем дослідження, яке розв'язує конкретне наукове завдання, що має істотне значення для сімейного права і міжнародного приватного права, а саме: систематизовані знання про субінститут усиновлення з іноземним елементом як складової інституту усиновлення, теоретично обґрунтовані відповідні зміни до нормативно-правових актів, спрямовані на удосконалення аналізованого субінституту.

Вирішення наукових завдань дало можливість сформулювати такі теоретичні висновки та пропозиції:

1. Розуміння правової природи усиновлення, формування власної позиції неможливе без пізнання шляхів розвитку наукової думки,

історії становлення законодавства, що врегульовує правовідносини з усиновлення. Фундамент сучасних досліджень правових проблемних питань усиновлення закладено у працях класиків цивілістики, зокрема ними сформульовано основні поняттєві дефініції, окреслено перспективні шляхи розвитку інституту усиновлення.

2. Проблеми усиновлення за участю іноземців, як форма влаштування дітей-сиріт, у радянський період не були належним чином досліджені в юридичній науці. Радянські науковці зробили певні кроки щодо створення наукової бази для вивчення загальних питань усиновлення дітей і усиновлювачів, які були громадянами СРСР і країн соціалістичного табору, відповідно до потреб суспільства тогочасної держави, що перебувала під впливом партійної ідеології у внутрішніх і зовнішніх відносинах.

3. За своєю правовою природою правовідносини з усиновлення з іноземним елементом є приватноправовими (сімейно-правовими). Це підтверджується істотними ознаками таких правовідносин – метою здійснення усиновлення і їх місцем в системі норм права. Органи державної влади та місцевого самоврядування надають таким відносинам ознаки публічної достовірності.

Метою усиновлення для усиновлювача є: побудова сімейних відносин, забезпечення потреб дитини, якій необхідна особлива турбота, надання можливості дитині відновити здоров'я, реалізувати потреби в любові і піклуванні про когось.

Метою усиновлення для дитини, яка досягла віку та стану здоров'я, відповідно до яких може усвідомлювати факт усиновлення, є проживання в сім'ї усиновлювачів і можливість вважати їх батьками.

Забезпечуючи можливість усиновлення дітей-громадян України громадянами України, які проживають за її межами, іноземними громадянами та особами без громадянства, держава виконує свої соціальні функції з: охорони сім'ї, дитинства, материнства та батьківства; забезпечення пріоритету сімейного виховання дитини; реалізації прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

4. Усиновлення є міжгалузевим інститутом, ядром якого є норми сімейного законодавства. Норми сімейної, цивільної, адміністративної, цивільно-процесуальної галузей законодавства щодо усиновлення перебувають у взаємозв'язку і підпорядкованості одна одній, в результаті їх взаємодії досягається результат – встановлення власне юридичного факту усиновлення.

Відокремленість і особливості змісту норм про усиновлення з іноземним елементом, їх особливості, процедурні відмінності у здійсненні такого усиновлення дають підстави для висновку, що усиновлення з іноземним елементом є субінститутом інституту усиновлення.

5. Усиновлення з іноземним елементом – це врегульовані правом відносини з прийняття в сім'ю дитини на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, в консульській установі або дипломатичному представництві України, учасниками яких є дитина-громадянин України та громадянин України, який проживає за межами України, іноземець або особа без громадянства.

6. Будь-яке порушення таємниці усиновлення призводить до втручання в особисте життя людини (усиновлювачів чи усиновлених осіб), до скасування чи обмеження їх прав і свобод.

7. Усиновлення має провадитися з максимальним урахуванням найвищих інтересів дитини та з дотриманням її основних прав, для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя.

8. Непопулярність такої форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як усиновлення іноземцями, зумовлюється недосконалістю вітчизняного законодавства, а також нестабільною політико-соціальною ситуацією в Україні.

9. Припинення відносин усиновлення (скасування усиновлення, визнання усиновлення недійсним) за правовою природою належить до способів захисту сімейних прав та інтересів, що встановлені законом і застосовуються судом.

10. Поступальний розвиток євроінтеграційних процесів в Україні сприятиме удосконаленню, в тому числі, питань правового регулювання усиновлення з іноземним елементом, що має значення для забезпечення пріоритету сімейного виховання дитини, дотримання її найвищих інтересів та сприятиме утвердженню авторитету України на міжнародній арені. Ці завдання можуть бути досягнуті в найближчій перспективі, для чого автором підготовлена низка пропозицій та рекомендацій з удосконалення законодавства.

Пропозиції та рекомендації щодо удосконалення законодавства:

1. Незважаючи на те, що у 2011 р. із СК України було вилучено норми щодо можливості бути усиновлювачами особам без громадянства, таку можливість не заперечує положення абз. 2 ч. 1 ст. 282 СК України і передбачають норми Закону України «Про міжнародне приватне право» (статті 1, 16, 56, 69, 73), а також міжнародні зобов'язання України, передбачені Конвенцією про статус апатридів від 28 вересня 1954 року, учасником якої є Україна відповідно до Закону України від 11 січня 2013 р. № 23-VII «Про приєднання України до Конвенції про статус апатридів».

З огляду на це, а також на значну кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують усиновлення, зміни у міграційному світогляді людей та формуванні державної політики у різних країнах світу, пропонується законодавчо передбачити можливість усиновлювати дітей-громадян України особам без громадянства.

Пропонується включити до СК України норми, якими передбачити можливість бути усиновлювачами дітей-громадян України особам без громадянства.

2. З метою контролю за дотриманням прав і свобод людини і громадянина, охорони і захисту прав та інтересів дитини зроблено висновок про запровадження відповідальності за невиконання приписів законодавства, зокрема, щодо звітування про умови проживання та виховання дитини-громадянина України у сім'ї усиновлювачів, які є громадянами України і проживають поза її межами, іноземцями або особами без громадянства.

Норми вітчизняного законодавства щодо постановлення усиновленої дитини-громадянина України на облік в закордонних дипломатичних установах та звітування про умови проживання і виховання такої дитини у сім'ї усиновлювачів на цей час є суперечливими.

Пропонується закріпити у пункті 4.1 Правил ведення закордонними дипломатичними установами України консульського обліку громадян України, які постійно проживають або тимчасово перебувають за кордоном, та дітей-громадян України, усиновлених іноземцями або громадянами України, які постійно проживають за кордоном (наказ Міністерства закордонних справ України від 17 листопада 2011 р. № 337, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 16 грудня 2011 р. за № 1458/20196) надсилання Міністерством закордонних справ України документів про усиновлення дитини-громадянина України, отриманих від центрального органу виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, у тижневий строк після їх надходження та надання Міністерством доручення відповідній дипломатичній установі негайно взяти таку дитину на постійний консульський облік.

Цими Правилами регулюються особливості консульського обліку усиновлених дітей-громадян України, зокрема, встановлюється перелік документів, які слід надавати при прийнятті усиновленої дитини-громадянина України на облік в закордонну державну установу (підп. 4.3), і порядок вжиття заходів для з'ясування обставин невиконання усиновлювачами взятих на себе зобов'язань та за їх результатами інформування МЗС України (підп. 4.4). Правилами не передбачено звітування усиновлювачів.

На відміну від згаданих Правил, підп. 3 п. 33 Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей (постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 № 905) передбачено забезпечення агентством з питань усиновлення дітей та усиновлювачами своєчасного звітування, інформування консульської установи чи дипломатичного представництва України про будь-які надзвичайні обставини, в тому числі зміну місця проживання

дитини, виникнення можливості скасування усиновлення або передачі на виховання усиновленої дитини іншим іноземцям, закладам для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відібрання в усиновлювачів дитини, порушення прав та законних інтересів дитини, нещасні випадки, смерть дитини тощо.

Здійснюючи усиновлення відповідно до ч. 1 ст. 282 СК України, консульські установи та дипломатичні представництва України виконують невластиві їм функції і повноваження, перебираючи на себе функції суду, що суперечить конституційним засадам здійснення правосуддя в Україні, законодавчим принципам і завданням діяльності органів дипломатичної служби. При цьому жодним нормативним актом не передбачено вимоги, яких мають дотримуватися закордонні дипломатичні установи, здійснюючи усиновлення.

Враховуючи, що у 2018 р. відбулась реформа законодавства про дипломатичну службу і прикінцевими положеннями прийнятого 07 червня 2018 р. Закону України «Про дипломатичну службу» передбачено приведення у відповідність до нього нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, пропонується врахувати зазначені пропозиції під час розробки проєктів відповідних нормативно-правових актів.

3. За правовими наслідками усиновлення ст. 232 СК України передбачено здійснення «повного» і «неповного» усиновлення.

Обґрунтовується необхідність оновлення положень цієї статті в частині здійснення «неповного» усиновлення, шляхом відмови від загального правила, за яким з моменту здійснення усиновлення припиняються особисті та майнові права і обов'язки між дитиною, яка усиновлена, та її родичами за походженням, закріплені у ч. 1 ст. 232 СК України. Ці питання має вирішувати суд і зафіксувати у належним чином вмотивованому судовому рішенні.

Пропонується доповнити ч. 3 ст. 232 СК України новим абзацом такого змісту: «У разі усиновлення дитини іноземцем або особою без громадянства баба, дід, рідні брати, сестри дитини мають право подати до суду заяву про збереження між ними та дитиною, яку усиновлюють, правових зв'язків».

4. Пунктом 9 ч. 1 ст. 212 СК України заборонено бути усиновлювачами іноземцям, які не перебувають у шлюбі, крім випадків, коли іноземець є родичем дитини. Це значно обмежує можливість дитини бути усиновленою одинокою особою та особами, які перебувають у шлюбі, однак один із подружжя є іноземцем, а другий – особою без громадянства (навіть тією, яка є родичем дитини). Обґрунтовується пропозиція надання можливості бути таким особам усиновлювачами шляхом вилучення цієї норми.

5. Обґрунтовується необхідність доповнення Глави 18 розділу IV СК України новою статтею «Припинення усиновлення», у якій

закріпити, що підставами припинення усиновлення є скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним.

6. В межах уніфікаційних процесів національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів наводяться додаткові аргументи на користь приєднання України до Конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 р. Це дало б можливість делегувати повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування ліцензованим організаціям з надання професійної допомоги для усиновлювачів-іноземців, зокрема, щодо їх навчання і консультування педагогами, психологами, з метою формування уніфікованих і водночас гнучких навчальних програм для усиновлювачів-іноземців, підбору кандидатури дитини для усиновлення тощо. Такі організації мають вільно орієнтуватися у вимогах законодавства України і країни, громадянином якої є потенційний усиновлювач. Відповідних змін потребуватимуть і ст. 216, і ст. 283 СК України, Порядок ведення банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, затверджений наказом Міністерства України у справах молоді та спорту від 29 липня 2005 р. № 1466, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 18 серпня 2005 р. за № 903/11183, та інші нормативно-правові акти.

7. Обґрунтовується потреба у внесенні змін до ст. 227 СК України, якими необхідно встановити, що усиновлювач-іноземець не має права приховувати факт усиновлення від дитини-громадянина України, яка ним усиновлена, з одночасним збереженням норми про те, що такий усиновлювач має право вимагати нерозголошення цієї інформації особами, яким у зв'язку з виконанням службових обов'язків стала відома інформація щодо усиновлення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті у фахових виданнях України та закордонних виданнях:

1. Березовська К.І. Міжнародно-правові акти про усиновлення та їх вплив на національне законодавство. *Вісник Одеського національного Університету*. 2011. Т. 16. Вип. 15 «Правознавство». С. 97-102.

2. Березовська К. Правові перешкоди на шляху розвитку усиновлення дітей-громадян України іноземцями. *Юридичний вісник*. 2012. № 1. С. 82-88.

3. Березовська К.І. Дискусійні питання визначення питання «усиновлення іноземцями». *Правова держава : зб. наук. праць*. 2013. Вип. 24. С. 466-471.

4. Березовська К.І. Співвідношення права на таємницю усиновлення і права дитини знати своїх батьків. *Наука і правоохорона: наук. журн*. 2014. № 2(24). С. 270-274.

5. Березовская К.И. Усыновление детей: правоотношения, осложненные иностранным элементом. *Промышленно-торговое право: науч. журн.* Минск. 2015. № 5. С. 88-91.

6. Березовська К.І. Скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним. *Наука і правоохорона: наук. журн.* 2016. № 1(31). С. 290-295.

7. Березовська К.І. Проблеми і перспективи ратифікації Гаазької конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення. *Наука і правоохорона: наук. журн.* 2018. № 3(41). С. 270-276.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати дисертації:

8. Березовська К.І. Деякі аспекти співвідношення міжнародного і національного законодавства, що врегульовує усиновлення. *Перші юридичні диспути пам'яті Є.В. Васьковського.* Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15-16 квітня 2011 р.). О.: Астропринт, 2011. С. 16-19.

9. Березовська К.І. Тенденції розвитку законодавства України у сфері міждержавного усиновлення. *Актуальні проблеми юридичної науки.* Зб. тез Міжнар. наук. конф. «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18-19 листопада 2011 р.). Х., 2011. С. 23-25.

10. Березовська К.І. Проблеми і суперечності законодавства про усиновлення українських дітей іноземцями. *Другі Юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського.* Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19-20 квітня 2012 р.). О.: Астропринт, 2012. С. 255-259.

11. Березовська К.І. Усиновлення іноземцями дітей-громадян України (питання законодавчої термінології). *Актуальні проблеми цивільного права та процесу.* Матеріали щорічної міжнар. наук.-практ. конф. ім. Ю.С. Червоного (м. Одеса, 13 грудня 2012 р.). О.: Фенікс, 2012. С. 194-196.

12. Березовська К.І. Таємниця усиновлення: питання актуальності та відповідальності. *Цивільно-правова відповідальність: теорія та практика застосування.* Матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Одеса, 7 жовтня 2013 р.). О., 2013. С.10-12.

13. Березовська К.І. Проблеми дотримання права дітей на сім'ю в АР Крим. *Четверті Юридичні диспути пам'яті Є.В. Васьковського.* Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 травня 2014 р.). О.: Астропринт, 2014. С. 135-137.

14. Березовська К.І. Припинення правовідносин з усиновлення з іноземним елементом. *Правове життя сучасної України.* Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої ювілею академіка С.В. Ківалова (м. Одеса, 16-17 травня 2014 р.). О.: Юридична література, 2014. Т. 1. С. 303-304.

15. Березовська К.І. Охорона майнових прав дітей: питання удосконалення законодавства. *Речові права в праві та законодавстві: розвиток і сьогодення.* Матеріали Інтернет-конференції (м. Одеса, 27 листопада 2015 р.). О., 2015. Режим доступу: http://mgu.edu.ua/news.php?id_news=342/ – оф. сайт Міжнародного гуманітарного університету. – С. 100-104.

16. Березовська К.І. Усиновлення братів та сестер: проблеми законодавства і практики. *Шості Юридичні диспути з актуальних проблем права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського.* Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20-21 травня 2016 р.). О.: Астропринт, 2016. С. 335-338.

17. Березовська К.І. Окремі проблеми судового розгляду справ про усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами. *Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського.* Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 травня 2018 р.). О.: Астропринт, 2018. С. 119-122.

АНОТАЦІЯ

Березовська К.І. Правове регулювання відносин усиновлення з іноземним елементом. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.03 цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2019.

Дисертація присвячена вивченню проблем правового регулювання відносин усиновлення дітей-громадян України громадянами України, які проживають за її межами, особами без громадянства та іноземцями, зважаючи на норми національного законодавства України, якими до 2011 р. допускалося усиновлення за участю таких категорій осіб.

Автором виявлено спірні і невирішені питання законодавства про усиновлення і практики його застосування. У роботі доводиться доцільність застосування терміна «усиновлення з іноземним елементом», пропонується формулювання поняття «відносини усиновлення з іноземним елементом», визначено правову природу правовідносин усиновлення та усиновлення з іноземним елементом, учасників правовідносин усиновлення з іноземним елементом, правовий статус органів державної влади та місцевого самоврядування у таких правових відносинах тощо. Наведено аргументи на користь ратифікації Гаазької конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 р.

Сформульовано рекомендації щодо вдосконалення законодавства, що врегульовує правові відносини з усиновлення.

Ключові слова: усиновлення з іноземним елементом; адопція; міжнародне усиновлення; міждержавне усиновлення; усиновлювачі; усиновлені; прийомна сім'я.

АННОТАЦИЯ

Березовская К.И. Правовое регулирование отношений усыновления с иностранным элементом. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук (доктора философии) по специальности 12.00.03 гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Международный гуманитарный университет, Одесса, 2019.

Диссертация посвящена изучению проблем правового регулирования отношений усыновления детей-граждан Украины гражданами Украины, проживающими за ее пределами, лицами без гражданства и иностранцами, учитывая нормы национального законодательства Украины, которыми до 2011 года допускалось усыновление с участием таких категорий лиц.

Автор рассматривает усыновление с иностранным элементом как субинститут института усыновления. Усыновление с иностранным элементом как субинститут – это совокупность юридических норм, регулирующих отношения между гражданином Украины и иностранным лицом (лицом без гражданства, гражданином Украины, проживающим за ее пределами), возникающие в связи с принятием в семью ребенка на правах дочери или сына.

Сформулировано понятие правовых отношений усыновления с иностранным элементом. Под правовыми отношениями усыновления с иностранным элементом следует понимать урегулированные правом отношения по принятию в семью ребенка на правах дочери или сына, осуществленные на основании решения суда, в консульском учреждении или дипломатическом представительстве Украины, участниками которых есть ребенок-гражданин Украины и гражданин Украины, проживающий за пределами Украины, иностранец или лицо без гражданства.

Обосновано предположение об исключении из законодательства полномочий консульских учреждений и дипломатических представительств Украины по осуществлению усыновления. Предоставление таких полномочий зарубежным дипломатическим учреждениям противоречит общим принципам осуществления усыновления в судебном порядке, а также конституционным принципам осуществления правосудия в Украине. Доказывается необходимость оставления за консульскими учреждениями и дипломатическими представительствами Украины функций по контролю за условиями проживания и состоянием здоровья усыновленных детей-граждан Украины, проживающих за пределами Украины.

Автором выявлены спорные и нерешенные вопросы законодательства об усыновлении и практики его применения. В работе доказывается целесообразность применения термина «усыновление с иностранным элементом», сформулировано понятие «отношение усыновления с иностранным элементом», определены правовая природа

правоотношений по усыновлению и усыновлению с иностранным элементом, круг участников правоотношений усыновления с иностранным элементом, правовой статус органов государственной власти и местного самоуправления в таких правовых отношениях и др.

Приводя аргументы в пользу ратификации Украиной Гаагской конвенции о защите детей и сотрудничестве в области межгосударственного усыновления от 29 мая 1993 г., автор одновременно обосновывает предложения по изменению соответствующих статей СК Украины. Так, ст. 216 СК Украины, запрещающую посредническую, коммерческую деятельность по усыновлению детей, следует изменить, разрешив посредническую некоммерческую деятельность по подбору и передаче детей на усыновление в интересах лиц, желающих усыновить детей, зарегистрированным в установленном законом порядке организациям. При этом следует закрепить положение о том, что такие организации и органы государственной власти, к компетенции которых относятся полномочия по выявлению и устройству детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, не могут преследовать в своей деятельности коммерческие цели.

Учитывая то, что ч. 1 ст. 69 Закона Украины «О международном частном праве» устанавливает, что усыновление и его отмена регулируются личным законом ребенка и личным законом усыновителя, обосновывает, что к общим требованиям, предъявляемым для осуществления усыновления иностранным лицом ребенка-гражданина Украины, добавляются требования законодательства страны, гражданином которой является потенциальный усыновитель, и это предостережение должно быть отражено в ст. 283 СК Украины.

Сформулированы другие рекомендации по совершенствованию законодательства, регулирующего правовые отношения по усыновлению.

Ключевые слова: усыновление с иностранным элементом; адопция; международное усыновление; межгосударственное усыновление; усыновители; усыновленные; приёмная семья.

SUMMARY

Berezovska K.I. Legal regulation of adoption relations with a foreign element. – Manuscript.

Dissertation for getting the scientific degree of Candidate of Legal Sciences (Doctor of Philosophy) in specialty 12.00.03 civil law and civil procedure; family law; international private law. – International Humanitarian University, Odessa, 2019.

The dissertation is devoted to the study of the problems of legal regulation of the adoption relations of children-Ukrainian citizen by Ukrainian citizens living abroad, stateless persons and foreigners, taking into account the norms

of the national legislation of Ukraine, which were allowing adoption with the participation of such categories of persons until 2011.

The author found controversial and unresolved issues of legislation on adoption and practice of its application. The work proved the feasibility of the term «adoption with a foreign element», suggested formulation of definition «relations of adoption with a foreign element», defined the legal nature of legal relationship of adoption and the adoption with a foreign element, members of legal relationship of adoption with a foreign element, the legal status of state authority bodies and local self-government in such legal relations, etc. The arguments in favor of The Hague Convention of 29 May 1993 on Protection of Children and Co-Operation in the field of intergovernmental adoption are provided.

Recommendations regarding legislation improvement which regulates legal relations on adoption are formulated.

Key words: adoption with a foreign element, adoption, international adoption, intergovernmental adoption, adopters, adopted, foster family.

Підписано до друку 20.03.2019.
Формат 60x90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.